

Un fond fără formă – obștea vrânceană. Statutar și cutumiar în dinamica definirii unui sistem de proprietate colectivă

Monica Vasile

Universitatea din București

Obștea vrânceană is a property regime that demands sociological inquiry. This article treats the topic in the light of anthropology of law and tries to identify rules and principles that put order in this system. It focuses on the interaction between statutes and laws that come from the state, on one hand, and customary laws and interpretations from the local communities, on the other hand.

Keywords : obște, collective property, joint-ownership systems, legal and customary systems

Cuvinte-cheie : obște, proprietate colectivă, devălmășie, legislație sistem cutumiar

Argument și istoria subiectului

După legea proprietății 1/2000, aproximativ 24% (aproximativ 600 000 hectare) din suprafața de pădure restituită s-a reconfigurat în proprietate devălmășă, în posesia obștilor și composesoratelor. De asemenea, alte tipuri de păduri colective au „renăscut”, respectiv, pădurile comunale, însumând peste 34% din suprafața restituită (aproximativ 900 000 hectare), aflate în posesia primăriilor. Odată cu aceste schimbări, pădurea a devenit dintr-o chestiune tehnică de silvicultură, ce ținea exclusiv de economia planificată, o chestiune socială. „Arena pădurilor” s-a transformat într-un teatru al negocierilor între proprietari și instituții, al negocierilor între mulți proprietari. De asemenea, putem spune că pădurea s-a transformat într-o potențială resursă de dezvoltare rurală (potențială deoarece pentru a contribui cu adevărat la dezvoltare trebuie ca managementul ei să fie performant).

Reforma proprietății a prevăzut schimbarea formei de proprietate, însă a prevăzut și modalitățile prin care să se facă această schimbare echitabil și clar pentru toate părțile implicate? Cu alte cuvinte, în ce măsură legea înțelege (sau legiuitorii înțeleg, depinde dacă

punem accentul pe structură sau pe actori) sistemele de proprietate colectivă și oferă prevederi adecvate rezolvării conflictelor? Studiul de față arată că acest lucru nu se întâmplă și că la nivel empiric există un pluralism normativ, actorii ghidându-se după legi, dar și după cutume și practici convenționale, cu alte cuvinte după coduri normative alternative celui legal. Acest proces nu este original pentru perioada post socialistă, după cum vom vedea, el ne este descris și de H.H. Stahl în perioada interbelică.

Pentru a ilustra aceste chestiuni, vom analiza sistemul devălmăș vrâncean, după o trecere în revistă a studiilor ce s-au aplecat asupra devălmășiei în istoria științelor sociale în România.

Devălmășia a constituit obiect de studiu pentru doi mari „fondatori” ai științelor sociale în România: Henri H. Stahl și Vasile V. Caramela. Primul s-a ocupat de zona Vrancei, pornind de la abordarea monografică a satului Nereju, a dezvoltat o lucrare amplă cu accente de sociologie juridică și istorică, dar și cu metoda de antropologie socială. Nu insistăm aici asupra lucrărilor și concluziilor

sale, deoarece ele transpar pe întreg parcursul studiului ce urmează. Caramelea s-a ocupat de satul său natal, Berevoiești, Muscel (lucrare publicată în 2006), și de composesoratele din Țara Oltului, în cadrul echipelor interdisciplinare gustiene (lucrare publicată în 1944). Studiile lui urmăresc procesele prin care proprietatea și teritoriul au fost distribuite și grupate în cadrul comunităților între diferitele grupuri sociale. Pentru regiunea Muscelului, el documentează schimbările suferite de ceata megieșească de la 1603 și până la formarea obștilor în 1915, apoi ceea ce se întâmplă în cadrul acestor obști. În viziunea sa, obștea reprezintă o unitate socială creată din rămășițele (supraviețuirile) vechii cete megieșești (Caramelea, 2006, 111), ale cărui teritoriu devălmaș s-a restrâns semnificativ pe perioada a sute de ani.

Un alt autor, mai puțin cunoscut publicului, este Dumitru Brezulescu (1880-1916). Activitatea lui ca om politic¹ este mai puțin cunoscută ca profesor sau cercetător. Lucrarea sa de licență, *Contribuțiuni la studiul proprietății în devălmășie a munților noștri*, publicată în 1905 este de valoare și anticipează multe dintre ideile ulterioare ale prof. H. H. Stahl. Concluziile sale provin din studierea unei alte zone, cea a Gorjului, cu împrejurimile Novacilor. Analiza făcută asupra legilor și realității empirice ajunge la concluzia că legile nu exprimă realitatea; indiviziunea statornică, devălmășia, există de facto, dar nu este reglementată în nici un fel, ceea ce creează anarhie în relațiile între co-proprietari și de asemenea în relațiile acestora cu alți actori/instituții (Focșeneanu, 1998, 66).

Cercetătorii români contemporani care s-au ocupat de aducerea chestiunii proprietății colective în actualitate sunt Gheorghită Geană și Gheorghe Ștefan.

Gheorghită Geană a realizat un studiu în 1969 despre o obște pastorală ce a continuat să existe la Șirnea (zona Branului), după naționalizarea pădurilor (Geană, 1969, 1998). Gheorghe Șișeștean s-a ocupat de studiul țărănimii și formelor de proprietate în special pentru zona Maramureșului și a Sălajului (Șișeștean, 2005).

Având în vedere această serie de cercetări, consider că subiectul obștilor și al proprietății devălmașe merită atenție dintr-o perspectivă *longue duree* a științelor sociale.

Obștea vrânceană ca obiect de studiu al antropologiei legilor

În România, după 2000, s-au retrocedat proprietățile colective și s-au reînființat obștile ca instituții locale de administrare a proprietății forestiere (proprietate colectivă, devălmașă pe sat, cu suprafețe mari, cuprinse între 2 000 și 13 000 de ha), ca instituții care au la bază o tradiție, nu au fragilitatea unor contracte noi (Vasile, 2006a, 2006b, Măntescu, 2006). Așadar, avem obștile, dar ce facem cu ele? Acest studiu² arată că există o diferență esențială între ceea ce se petrece la nivel cutumiar-local și ceea ce vedem pe hârtie din punct de vedere legal-statur. Studiul de față centrează analiza pe modalitățile de definire a membrilor, deoarece acesta este, credem, elementul cheie al unui sistem de proprietate.

Una dintre recomandările date de Elinor Ostrom, în cadrul analizei instituționale pentru buna funcționare a instituțiilor de autoadministrare a resurselor comune, este ca să existe granițe foarte precise pentru cine este membru, cine are drepturi de proprietate/utilizare a resursei (Ostrom, 1999, 7). În mod clar obștea vrânceană nu se supune acestei reguli; vom vedea cum se configurează dreptul de a fi membru și cine/ce anume determină această configurație.

Definirea membrilor apare ca fiind complicată deoarece, cu timpul, categoriile de persoane care trebuie incluse/excluse se diversifică. Înainte de naționalizarea pădurilor în 1950, H.H. Stahl ne atrage atenția asupra câtorva categorii care au fost puse în discuție în comunitățile vrâncenești – majori/părinți de majori, venetici (din departamentul Putna, din afara lui, venetici prin căsătorie), vânzători/cumpărători, persoane nebăștinașe cu funcții în comunitate (preoți, profesori), băștinași care migrează temporar. Aceste

categoriile sunt incluse sau excluse de la drepturile asupra pădurii în funcție de cum definim natura regimului de proprietate. Proprietatea devălmașă vrânceană era „la origini” un tip de proprietate la care aveau acces toți vrâncenii în mod nelimitat (Stahl, 1958). Atunci nu se pune problema dacă acesta este un drept în virtutea rezidenței ori în virtutea băștinășiei, deoarece nu pătrundeau mulți străini care să se stabilească în zonă. Un lucru era sigur, nu era un drept de tip genealogic, nu putea fi lăsat moștenire. Ulterior, când băștinășia nu mai coincide cu rezidența și apar elemente alogene, dreptul la obște se definește mai clar în direcția rezidenței. Acum, membrii comunităților își definesc proprietatea în continuare prin termenul de devălmășie, dar aceasta primește alte înțelesuri, pe care le vom detalia. Deși în această introducere se simte lipsa definirii termenului de devălmășie, ne ferim să dăm această definiție, deoarece tocmai aici este miza lucrării noastre, de a arăta că sistemul devălmaș a fost în schimbare permanentă, fiind un element de drept viu, neîngrădit de o definiție statutar-legală.

În acest studiu încerc să surprind procesele care au loc în interiorul sistemului de proprietate forestieră vrânceană, procesele de schimbare a drepturilor, a categoriilor de persoane îndreptățite. În cazul Vrâncei avem de-a face cu „un fond fără formă”, un sistem local ce supraviețuiește prin cutume, fără ca dimensiunea statutar-legală să reușească să îl „prindă” într-un mod care să nu îi altereze natura. Astfel, un al doilea scop al articolului este studiul dinamicii între dimensiunea legal-statutară și cea cutumiară privind chestiunea membrilor. Desigur, se pune problema ce mai este cutumiar după 50 de ani de inexistență a obștilor. Am fost surprinsă să aflu că se păstrează foarte multe din ideile și principiile care organizau obștea veche, se păstrează chiar formule de exprimare verbală a acestor principii în comunitățile locale, pe care Stahl ni le citează în 1939.

Contribuția majoră a acestui studiu cred că este aceea de a reînnoa discuția clasică despre sistemele de proprietate colectivă în

literatura sociologică românească prin H.H. Stahl. Cazul astfel prezentat într-o perspectivă „*longue duree*” se încadrează în problematica antropologiei legilor (engl. *anthropology of law sau legal anthropology*), o ramură destul de puțin cunoscută a antropologiei sociale³.

Proprietatea ca „mănunchi de drepturi”

Una dintre categoriile care constituie obiectul ordinii în societate, deci ca obiect de studiu al antropologiei legilor, este *proprietatea*. Proprietatea poate fi înțeleasă ca „bundle of rights” (Benda-Beckmanns, Wiber, 2006), „mănunchiul de drepturi” asociate respectivului sistem de proprietate. Conceptul *mănunchiului de drepturi* ne ajută să captăm analitic sistemul de proprietate, sugerând că proprietatea înseamnă mai multe drepturi și obligații, ca firele unui mănunchi, ce sunt deținute de diferiți actori cu referire la același obiect. Printre acestea sunt dreptul de a folosi, de a beneficia, de a comercializa, de a moșteni și transmite, dar și drepturile de a lua decizii, de management. În majoritatea societăților se face o distincție între drepturile de a reglementa, superviza, reprezenta în relații exterioare și de a aloca, pe de o parte și drepturile de uzufruct și exploatare economică, pe de altă parte (Benda-Beckmanns, Wiber, 2006, 17). Primele sunt văzute ca fiind superioare, considerându-se că din posibilitatea de a reglementa și superviza decurg inerent și cele de a utiliza (decurg uneori legal, alteori ilegal ca abuz de putere). Proprietatea privată individuală este o categorie care grupează majoritatea acestor drepturi în mâinile unui singur individ. Însă nu toate sistemele de proprietate sunt la fel de ușor de descris și înțeles. Sistemele de proprietate colectivă lasă loc pentru drepturi de mai multe feluri alocate unor categorii diferite de actori sociali. De asemenea, definiția legală a drepturilor poate fi ambiguă, ceea ce face ca distribuția reală a drepturilor să ia adeseori o formă diferită. Așadar, pentru înțelegerea unui sistem de proprietate cum este cel al

obștilor vrâncene este nevoie de o privire diferențiată asupra drepturilor și actorilor implicați, precum și asupra aspectului legal, dar și practic – local.

În statutul actual de funcționare a obștilor vrâncene „dreptul unui membru” este definit legal ambiguu. Cu exclusivitate în statutele de după 2000 apare definiția dreptului în obște ca fiind :

...cantitatea măsurabilă de produse sau înlesniri stabilite de adunarea generală pentru anul următor, precum și dividendele obținute din activitatea obștei... (Statut art. 9, pct. f).

De fapt, dreptul unui membru nu este unul singur, acela de uzufruct, cum ar putea părea din definiția de mai sus, fiecare membru obștean deține un mănunchi de drepturi, așa cum ne sugerează metafora descrisă. Pentru a clarifica cine ce drepturi deține, am încercat să schițez tabelul de pe pagina următoare.

După cum se observă nu există o simplă translație din planul legal în cel al realităților de teren. Observăm de asemenea că a fi proprietar nu se rezumă la a poseda ceva și la a dispune în totalitate de acel bun. În acest sistem particular de proprietate colectivă, unii membri ai comunității, aleșii oficiali, manifestă drepturi diferite față de ceilalți „proprietari”, iar membrul de rând nu dispune de pădure pentru a o vinde, sau pentru a o transmite urmașilor. În general, atunci când analizăm distribuția drepturilor și sistemul de proprietate, operăm cu două mari principii : 1) principiul sângelui, al genealogiei sau al descendenței, ce are la bază ideea de moștenire a proprietății, care grupează în genere dreptul de posesie asupra terenului, dreptul de moștenire și de înstrăinare sau 2) principiul locului, al rezidenței, bazat pe ideea „folosului”, care favorizează dreptul de uzufruct în raport cu cel de posesie. La o primă vedere, sistemul vrâncean înclină spre cel din urmă, rezidențial, de folosire, dar, în același timp, are elemente clare bazate pe principiul sângelui.

În cazul composesoratelor și obștilor genealogice, principiul sângelui este cel care prevalează, membrii acestui tip de obște fiind toți cei care descind din membrii fondatori,

indiferent de locul unde domiciliază ei în prezent sau unde s-au născut. Localizarea membrilor nu are nici o importanță în aceste sisteme de proprietate colectivă. De exemplu, în obștea Rucăr, județul Argeș, o parte foarte mare din drepturile în obște sunt deținute de cineva care s-a născut și locuiește în S.U.A.

Nu pledez pentru ideea că cel mai bun termen pentru ceea ce se întâmplă ar fi cel de *păstrare, de conservare* a unor principii. Mai curând aş spune că există grade diferite de schimbare a elementelor ce alcătuiesc sistemul de proprietate al obștii vrâncene.

Cazul satului roit – Ploștina

Un exemplu grăitor de înfruntare între cele două principii în Vrancea este satul Ploștina⁵, sat roit în anii '30 din satul Hăulișca. În urma succesivelor împărțiri administrative, acest sat se află în 2000 anexat la o comună diferită față de satul-matăc, Hăulișca.⁶ Când s-au reînființat obștile, satul-matăc invocă principiul rezidenței, negând dreptul Ploștinei la obște, pe motiv că ei aparțin cu domiciliul în altă parte, respectiv la comuna Vrâncioaia. Hăulișca, satul-matăc, a recunoscut celor din Ploștina în primul an de la înființare doar o parte din dreptul de uzufruct, dreptul la lemn de foc, apoi, în anul următor, acest drept a fost retras, adunarea generală a argumentat :

„La Vrâncioaia sunteți cu dările, la Vrâncioaia rămâneți cu obștea.” (D.D., 57 ani, sat Ploștina).

Faptul că într-o primă fază ei au fost admiși ne spune că satul Hăulișca îi recunoaște ca fiind „de-ai lor”, însă, ulterior, din rațiuni economice, consideră că drepturile acordate Ploștinei îi dezavantajează. Cei din conducerea obștii Hăulișca au o concepție instrumentală asupra proprietății, încearcă să mențină proprietatea pentru folosul câtor mai puțini membri și astfel arborează imaginea satului ca unitate teritorială, în detrimentul imaginii satului ca unitate de descendență și de relații de rudenie.

„Ei au plecat, când vor veni aici își vor primi drepturile.

Tabelul 1. Distribuția „mănunchiului de drepturi” în obștea vrânceană actuală

	Statutar	Cutumiar (practic-local)
(1) Dreptul de posesie asupra terenului	Obștea ca unitate juridică	Satul, ca entitate socială la un moment dat
(2) Drept de uzufruct	Membrii comunității de peste 18 ani (domiciliază și gospodăresc)	*În unele comunități se acordă drepturi doar celor care provin din părinți localnici, înscriși pe tabelele de dinainte de '50 *Profesorii, preoții și alte persoane cu funcții, chiar dacă domiciliază temporar, pot beneficia *Unele localități percep taxa pentru persoane care nu sunt născute în localitate, dar vor să devină membri ⁴
(3) Drept de vot, în alegeri pentru comitet și adunarea generală	Membrii comunității de peste 18 ani	*În unele localități (Nereju) doar membrii considerați fondatori (înscriși pe tabel înainte de '50) sau urmași ai fondatorilor decedați; dacă un fondator e în viață, fiul său, în vârstă de 50 ani, nu are drept de vot (vom detalia mai jos).
(4) Drept de a fi ales ca președinte și în consiliu	Membrii comunității de peste 18 ani	*Aceași situație la Nereju
(5) Drept de moștenire – transmitere de drepturi	Nu există	Nu există
(6) Drept de înstrăinare – cumpărare de drepturi (definitiv)	Ambiguu	Nu există
(7) Drept de a reprezenta obștea în exterior	Președintele	Președintele – o persoană din comunitate aleasă prin vot la 1, 2 sau 5 ani
(8) Drept de control silvic	Președintele	Președintele și reprezentanții obștii
(9) Drept de management	Consiliul de administrație	Consiliul – 5-7 persoane din localitate, alese prin vot
(10) Drept de a reglementa, de modificare a statutului	Consiliul de administrație + adunarea generală	Consiliul de administrație + adunarea generală.

Asta este regula, ca în timp, în 50 de ani să nu dispară proprietatea obștii Hăulișca; că dacă plecăm cu drepturile la Ploștina, ei sunt mai tineri, natalitatea poate să crească, iar aici satul Hăulișca îmbătrânește și te trezești că obștea nu mai este la Hăulișca, este în

altă parte...” (C.B., 42 ani, președinte obștea Hăulișca).

Obștenii din Hăulișca ar fi totuși de acord ca cei „curat” hăuleșteni să primească drepturi.

„Sunt câteva familii care sunt de aici și mi s-ar părea normal să primească și ei.

Trebuia întrebat de unde a fost taică-su și care a avut aici să aibă”. (N.S., 28 ani, sat Hăulișca)

Satul-roi, Ploștina, invocă principiul sângelui, al descendenței, spunând că ei descind din părinți născuți și crescuți la Hăulișca, așa că nu pot avea drept decât la această obște.

„Adică să intrăm drept, că suntem de acolo... neamurile noastre, rude, toate acolo sunt din Hăulișca.” (D.D., 57 ani, sat Ploștina)

În acest caz se confruntă două concepții diferite asupra ideii de sat, două concepții diferite asupra obștii – una teritorială, conform căreia satul este „aici”, cei plecați, fie la 5-6 km cum este cazul ploștinenilor, fie la 50-1000 de km, nu mai fac parte din sat, prin urmare nu mai au drept la obște (aceasta este concepția predominantă în sistemul cutumiar vrâncean și în actualul statut, invocată și de oficialii obștii), și, a doua concepție, aceea a satului ca relații sociale, de rudenie, în care importantă este descendența comună, prin care se atestă îndreptățirea la obște ca moștenire (concepție de care se prevalează cei din Ploștina, pe care o ratifică și instanța judecătorească și la care aderă și membri de rând ai obștii).

Observăm de aici cum elementul administrativ tulbură realitățile sociale. Prin faptul că satul Ploștina nu aparține de comuna Păulești, la fel ca și Hăulișca, se produce îndepărtarea. Satul-macă este rupt de satul-roi din punct de vedere administrativ, deși ele sunt evident o unitate din punct de vedere afectiv și chiar biologic, datorită înrudirii locuitorilor. Tulburarea se produce pe de o parte prin lipsa suprapunerii organice între comună și sat ca unități simultan teritoriale și administrative, iar pe de altă parte prin redistribuirile succesive și recompunerile administrative care distrug identitățile teritoriale, iar în acest caz prejudiciază direct o astfel de unitate din punct de vedere material. Din această cauză și principiile de ordonare a sistemului de proprietate se schimbă. Fiind redusă la o apartenență formală de comună, rezidența, respectiv teritorialitatea, își pierde din proprietățile identitare, își pierde

puterea de ordonare a relațiilor sociale într-un spațiu dat. Membrii comunității sunt astfel nevoiți să recurgă la alte modalități de ordonare, respectiv la principiul sângelui, al descendenței.

Continuitate și schimbare

În această secțiune voi încerca să analizez câteva elemente ce constituie sistemul colectiv vrâncean, urmărind cum se schimbă ele de-a lungul a trei perioade pe care le consider ca fiind relativ unitare și cum au fost/sunt ele prinse în lege și statut și cum au fost/sunt aplicate de fapt în comunități.

Există o tendință de menținere a unor cutume, dar manifestările și definițiile sunt în permanentă schimbare, astfel încât devine uneori o chestiune de limbaj dacă admitem că lucrurile se schimbă, ori rămân la fel. Procesul de devenire a obștilor vrânceane a fost interpretat în mod diferit. H.H. Stahl afirma cu tărie că devălmășia, implicit obștea de tip devălmaș, vrâncean, este în soluție, că se degradează, urmând să dispară.

„[...] destrămarea devălmășiei sătești este paralelă și direct legată de o dispariție simultană a puterilor obștei” (Stahl, 1980, 29).

Studiile echipei noastre de cercetare arată că obștea de azi, reînființată după 2000, este diferită în manifestare de cea veche, dar are la bază „aceleași principii pe care Henri H. Stahl le enumeră pentru funcționarea satului arhaic” (Măntescu, 2006, 135). Prin faptul că obștile nu au dispărut pe cale „naturală” cum prevedea H.H. Stahl, ci au fost dizolvate de procesul de naționalizare, și prin faptul că ele au revenit după 2000, cred că ar fi mai corect să vedem ceea ce se întâmpla la momentul cercetărilor din '38 ca schimbare și nu ca soluție. Studiul lui Liviu Măntescu, la fel ca și studiul de față arată că anumite elemente se păstrează, în timp ce altele se redefinesc sau se schimbă în totalitate.

Nu subscriu la artificul teoretic al lui H.H. Stahl de a înlănțui temporal două sisteme concomitente și diferite, cum sunt cel vrâncean, considerat a fi o supraviețuire, un model

arhaic, și cel câmpulungean, considerat a fi evoluat. Considerând că sistemul arhaic, la momentul în care el îl studiază, este în soluție, el este pe cale de a deveni evoluat, sub presiunea formalizării și legalizării, impuse de capitalism și modernizare. Astfel, forțează oarecum interpretarea realității empirice vrâncene în vederea prezicerii integrării ei în categoriile de tip câmpulungean. În fapt, credem că sistemul așa-zis arhaic vrâncean nu evolua în mod obligatoriu spre un sistem genealogic. Eforturile comunităților și reușitele lor de a modifica statutele în conformitate cu normele locale erau vizibile și chiar sunt descrise de Stahl în monografia de la Nereju. O dovadă foarte clară este faptul că statutele ajunseseră să nu semene între ele, deși porniseră de la același model (Stahl, 1939, vol. 3, 272).

Consider că în evoluția obștii vrâncene există trei perioade relativ unitare între care poate exista continuitate sau schimbare. Prima este cea, aproximativ, de până la 1900 (până la pătrunderea capitalismului prin societățile anonime forestiere și până la reglementările legale din 1910), pe care Stahl o consideră ca fiind forma arhaică, a devălmășiei absolute. A doua este cea de la 1900 la 1948, în care Stahl vorbește despre soluție. Eu definesc *această perioadă ca una în care se producea sinteza între cutumiar și legal*, în care lucrurile se schimbă substanțial datorită reglementărilor statutare ce nu se potriveau fondului local, dar comunitățile locale au puterea de a rezista impunerilor și de a continua să respecte în fapt normele locale. A treia perioadă este cea de după retrocedarea obștilor, în 2000, în care formalul primește o importanță crescută, dar se întâmplă o redefinire a formalităților potrivit atât unor principii „moștenite”, cât și unor realități și voințe locale.⁷

Structura formală de conducere a obștii este cea care se schimbă cel mai mult. Se trece de la conducerea prin oamenii buni și bătrâni la o conducere prin intermediul președintelui și a unei structuri ce se află mai mult pe hârtie, formată din contabil, casier și brigadier. H. H. Stahl apreciază că după 1910 s-a trecut la o formă de organizare

modernă, bazată pe sistemul administrativ al Societăților Forestiere Anonime, care înlocuiește forma cutumiară. S-a creat adunarea generală, unde se votează prin majoritate relativă sau absolută, cu alegerea președinților, consiliului de administrație, cenzori și casieri, în locul vechilor „oameni buni și bătrâni”, a „fețelor cinstite”, care înainte dirijau treburile comunității (Stahl, 1939, vol. 1, 232). Totuși, această structură de tip birocratic nu a ajuns, în perioada de dinainte de comunism, să aibă puteri efective și să transforme instituția obștii și natura proprietății devălmășe :

„Obștii nu-i era atunci să aibă un birou aparte al obștii, să zică că are contabil, n-avea decât pe președintele obștii, care nu era plătit cu un salariu, era pi degeaba, puțin, așa, o mânjală să zicem, și pădurar comunal înființasem. Restu' – nu mai aveam nici un funcționar.” (N. B., 85 ani, Păulești).

În unele cazuri, funcția de președinte de obște nu era deloc importantă, chiar nedorită în unele cazuri, precum ne rezonază nouă astăzi :

„Președintele de obște nu era cine știe ce. Te duceai la el, îți puneai ștampila de drum să pleci cu material la Focșani. Atâta ! Nu era un om cu vază.” (I.S., 77 ani, Hăulișca).

Structura care atunci exista doar *de jure* acum, a primit puteri *de facto*, și chiar are putere de decizie și executivă, dar se supune adunării generale.

Tipul de acces la pădure se schimba și el, regulile prin care pădurea se poate exploata. De asemenea, modalitatea de a beneficia de pe urma pădurii ia în zilele noastre o *formă preponderent colectivă*, veniturile merg spre infrastructura comunității, pe când în trecut beneficiile erau mai mult *de natură individuală*, fiecare gospodărie trăia de pe urma comerțului cu lemn.

Una dintre schimbările pe care H.H. Stahl le constată este aceea de trecere de la proprietatea devălmășă *absolută*, caracterizată prin accesul nelimitat la pădure și posibilitate de tăiere nelimitată de lemn, la proprietatea devălmășă *limitată*, în care creșterea demografică și dezvoltarea tehnologiei impun

existența unor limite în acces și exploatare (Stahl, 1980, 64-65). Astfel, ca o regulă de limitare apare *principiul egalității*, respectiv egalitatea în cota de lemn din pădure. Ceea ce Stahl vede ca o schimbare este de fapt o traducere a unui principiu cutumiar al echității și libertății într-o modalitate formală de distribuire egală a drepturilor, ce nu schimbă în fapt realitatea socială. Până la momentul când apare această regulă, oamenii erau relativ egali în capacitatea de exploatare, majoritatea aveau doi boi, o căruță, așadar libertatea absolută însemna egalitate. Atunci când apare egalitatea formală, materializată și prin apariția unor „bonuri” sau „forme”, „hârtii” de exploatare și transport, oamenii nu percep o îngrădire, o limitare a dreptului lor de acces. Spun aceasta pe baza opiniilor lor de azi. Perioada de dinainte de comunism este percepută ca o perioadă în care exista libertate absolută de exploatare pentru fiecare. Hârțiile erau niște simple formalități.

„...mă duceam în pădure unde vroiam eu, era a noastră, puteam să trag și 1000 de brazi, nu mă întreba nimeni nimic. Acum dacă mă duc, pădurarul e lângă mine, scoate lista, că are listă.” (I.P., 85 ani, Păulești)

Schimbarea se poate observa abia după 2000, când egalitatea nu mai înseamnă și satisfacerea trebuințelor gospodăriei. Limitarea este percepută acum foarte acut, atât prin cantitatea mică de lemn alocat (diferite obști acordă între 1-3 m³ lemn de construcție și 2-3 m³ lemn de foc pe membru), cât și în interzicerea accesului liber în pădure.

„Îmi dă un metru de bușteni. Atât! Cât vor ei. Atunci aveai dreptul să te duci să iei lemn cât vroiai din pădure.” (M.C., 77 ani, Năruja)

Un element care rămâne stabil *de jure* este caracterul democratic al administrării prin adunarea obștească. Chiar dacă Stahl consideră că formalizarea acestor adunări și îngrădirea lor într-o formă reglementată conduce la o degradare (Stahl, 1939, vol. 1, 232) a spiritului de obște pe bază de tradiție difuză, totuși este incontestabil că această formă participativă este cea mai bună soluție pentru nealterarea caracterului democratic

cutumiar. *De facto*, participarea este dubitabilă. În ce măsură populația își exprimă voința și în ce măsură această voință este reflectată de mersul lucrurilor – răspunsurile sunt variabile în funcție de comunitate, însă în general participarea democratică așa cum ne-o imaginăm teoretic nu se întâlnește actualmente în obștile Vrancei (Vasile, 2006a, 124-126). Dar, la fel cum știm că nici în obștile din timpul lui Stahl exercițiul democratic nu funcționa prea bine, ne putem gândi că și acele „obrazе curate”, „oameni buni și bătrâni” din trecutul îndepărtat, idealizat de H.H. Stahl, manipula, într-un fel sau altul, deciziile care trebuiau luate de comunități.

Inalienabilitatea dreptului, o chestiune tipic vrânceană

Devălmășie versus indiviziune înainte de naționalizare

Inalienabilitatea drepturilor, atât către străini, cât și către codevălmași este unul dintre elementele particulare ale obștii vrâncene. Există și astăzi expresia – *vrânceanul se naște cu drept și moare fără drept*. Aceasta înseamnă că dreptul definitiv nu poate fi vândut sau transmis urmașilor, dreptul îi rămâne atașat în timpul vieții (expresia aceasta este încă întâlnită foarte frecvent, deși condițiile actuale fac posibilă și suspendarea dreptului odată cu schimbarea domiciliului), dar dreptul îi încetează odată cu moartea. Condițiile legale de după 1910 nu țin cont de caracterul devălmaș particular al Vrancei și introduc în statute posibilitatea legală de a înstrăina dreptul, derivat din realitățile câmpulungene. Iată ce prevede statutul Obștii Roșchilele, comuna Negriștea, din anul 1923 :

Moșnenii sau răzeșii cari au înstrăinat partea lor stabilită prin tabela definitivă, încetează de a mai face parte din Obște, înlocuindu-se cu cumpărătorii drepturilor lor. (Art. 13, 1923)

Un astfel de articol schimbă în totalitate principiile cutumiare. Două sunt problemele de sesizat. Acea „tabelă definitivă”, care a

dat naștere celui mai important conflict, denumit „lupta majorilor”. Tabela cuprindea persoanele care aveau peste 14 ani la momentul înființării statutelor și îi decreta pe aceștia ca proprietari. Dreptul cutumiar vrâncean presupunea însă că orice persoană care împlineste 14 ani, dobândește drept în obște în fiecare an. Legiferarea respectivei table presupunea că minorii vor primi drept prin moștenire abia atunci când părinții lor decedează sau lasă moștenire dreptul. Se făcea astfel greșeala de înțelegere a sistemului de proprietate ca fiind necesar genealogic. O altă problemă de sesizat este cea a „părții” pe care cineva o are în obște. Cel înscris în tabela de membri avea un drept precis, apreciat cantitativ, în timp ce vrâncenii, după cutumă, nu aveau un drept care să poată fi măsurat, ci un drept de folosință nelimitat (Stahl, 1939, vol. 3, 267).

Un statut adoptat foarte târziu, cel al obștii Nereju din 1948 (munții Lapoșul și Monteorul), are chiar ca mențiuni frecvente denumirea „obște-composesorat”. Acesta pare a reglementa o obște cu un puternic caracter genealogic, atât din punct de vedere al alienabilității dreptului, cât și din punct de vedere al centrării pe principiul sângelui. Iată câteva prevederi din acest statut :

1. Orice coproprietar poate să vândă dreptul ce-l are în obște-composesorat [...]. (Art. 4, alin. 17)

2. Drepturile sunt succesoriale, a celor din părinți cu drept ; (Art. 4, alin. 2)

3. Toții fiii adoptați din alte comuni nu pot fi recunoscuți ca fiind codevălmași ; (Art. 4, alin. 3)

4. Dacă un codevălmaș bărbat sau femeie se căsătorește, provenitul din altă localitate nu are drept ; (Art. 4, alin. 4).

De unde provin aceste chestiuni neconforme cu cutumele vrâncene ? Un răspuns este acela că se face o greșeală preluându-se modelul câmpulungean. Această greșeală ține în primul rând de necunoașterea de către legiuitori a realităților de pe teren, dar și de o incapacitate sistemică de a formula, în termeni legali existenți, normele locale vrâncene.

Stahl explică acest minus prin împrumutul legislativ care a avut loc fără o adaptare la terenul românesc. Astfel, s-a ajuns ca la baza legilor proprietății să stea Codul Civil roman, care, afirma Stahl, favorizează net forma de proprietate privată individuală, ceea ce nu se potrivește cu realitatea românească în care, la vremea respectivă, dominau formele colective, cu precădere asupra pădurilor și pășunilor. Ca atare, acolo unde există proprietate comună, ea este gândită pe baza principiului succesoral. Codul Civil denumeste orice formă de proprietate comună „proprietate în indiviziune”. În acest sistem, Codul prevede că orice proprietar în indiviziune poate cere ieșirea din indiviziune și poate vinde dreptul său indiviz (Stahl 1998, 194).

... în termenii Codului Civil, orice proprietar aflat în indiviziune putea cere ieșirea din indiviziune, așa cum putea și vinde dreptul său indiviz. Ca atare, acțiunea de cumpărare a drepturilor indivize ale moștenitorilor era o operațiune corectă sau, în tot cazul legală. (ibidem)

În viziunea lui H. H. Stahl Legea silvică optează pentru o soluție de compromis, ambiguă, în care se stipulează un fel de „indiviziune statornică”, în sensul că se precizează că devălmășia nu se poate dezmembra prin voia părților, doar prin autorizație specială din partea statului.

În fond, legea adoptă o atitudine de compromis ; nu declară fățiș nici că moșnenii ar fi devălmași, nici că ar fi indivizi, ci se mărginește să-i considere ca pe niște proprietari în indiviziune, incapabili să-și apere drepturile și, ca atare, puși sub tutela de control protector al statului. (idem : 195)

O altă explicație, care plasează vina mai concret pe actorii sociali ce aveau în sarcină fabricarea legilor, este oferită de Stahl în monografia de la Nereju. El ne spune că :

...legea de la 1910 însărcinează judecătorii să cerceteze cutumele locale și să le înscrie, pe cât posibil, în statutele de funcționare a comunității. Ei nu au făcut acest lucru, au găsit cutumele nepotrivite dreptului modern. [...] Ministerul de justiție le-a furnizat un

model de statut și, în majoritatea cazurilor, acesta a fost pur și simplu copiat... (Stahl, 1939, vol. 3, 269).

Ce se întâmplă la nivel local și cum este posibilă modificarea statutelor? Conflictul se declanșează de la problema majorilor. Cei care devin majori și realizează că nu pot avea drept în obște fac presiuni pentru a li se recunoaște acest drept și îi blamează pe membrii mai în vârstă care făceau comerț cu drepturi în favoarea Societăților Anonime Forestiere.

...a luat naștere un conflict între generații, cei în vârstă vindeau munții, iar cei tineri nu puteau face nimic și nici nu puteau obține nimic din aceste vânzări. (Stahl, 1939, vol 3, 268)

Vrâncenii fac presiuni pe lângă parlament și pe lângă Ministerul Agriculturii să li se recunoască cutumele. Astfel, îl găsim pe preotul N. Ionașcu de la Tulnici care merge în audiență pentru a influența schimbarea legii.⁸ În 1930, se dă într-adevăr o lege prin care li se recunoaște în mare partedreptul de a fi înscrși anual în tabelele de membri ai obștii.

Legiuitorii mai propun și o altă soluție pentru rezolvarea nepotrivirii între forma

legală și fondul cutumiar – aceea ca vrâncenii să aibă posibilitatea de a-și modifica singuri statutele. Astfel, fiecare sat a pus regulile sale în statut, dar mai exista un prag, ratificarea statutului de către tribunalul Focșani, care, ne spune Stahl, avea două secții, una pro și alta contra ideii de drept cutumiar. Așadar, acceptarea legală a statutului fiecărui sat era o chestiune de hazard, în funcție de cum ajungeai la o secție sau cealaltă a tribunalului. Rezultatul acestei acțiuni a fost că soluțiile adoptate au fost variabile de la sat la sat și că în Vrancea s-a ajuns să nu existe două statute asemănătoare, și chiar un sat avea mai multe statute, pentru fiecare corp de pădure posedat (Stahl, 1939, vol. 3, 273). *Regăsim astfel 40 de statute diferite în ceea ce privește situația dreptului de a fi membru și modalitățile de acces la pădure.*

Diferențele majore constau în situația veneticilor, a celor care pleacă din localitate și a vânzătorilor și cumpărătorilor de drepturi. Așadar, miza se concentrează în jurul băștinășiei și rezidenței. Conform tabelelor prezentate de H.H. Stahl, mențiunile speciale în statute se pot rezuma în felul următor :

Tabel 2. Diferențe privind distribuția statutară a drepturilor în 40 de statute la 1930

Menționări în statut		Câte obști, care (din 40)	
Au drept cei care locuiesc....	1. În alte sate, dar în Vrancea	15	
	În afara Vrancei...	2. Dar în departamentul Putna	6
		3. În orice departament	4
3. Străinii care vin în comună primesc drepturi		3 (Topești, Poiana, Colacu)	
4. Preoții primesc drept atâta timp cât locuiesc în comunitate		2 (Tulnici, Valea Sării)	
5. Cei care pleacă din localitate pierd dreptul		Mențiune că Da 12 Mențiune că Nu 3	
6. Cei care revin primesc dreptul înapoi		4	
7. Cumpărătorul dobândește dreptul vânzătorului		4 (Găuri, Valea Sării, Colacu, Spinești-Zboina)	
8. Copiii părinților obșteni și cei ai vânzătorilor primesc dreptul la majorat, dacă locuiesc în comunitate		4 (Paltin, Năruja, Nistorești-Munțișoarele, Herăstrău)	
9. Copiii minori sunt înscrși pentru gospodăria defunctului		7	
10. Majorii trebuie să facă o cerere în justiție pentru a fi înscrși		9	
11. Dreptul se stinge odată cu moartea beneficiarului		16	

Sursa : adaptare după informația din Stahl, 1939, 274-275.

Din analiza tabelelor care prezintă specificările din statute se observă că nu există orientări constante ale anumitor obști către modernizare a cutumei, sau către conservare a ei. Conform tabelelor prezentate de Stahl, există și chestiuni contradictorii în statutul acelorași obști. Spre exemplu, am observat că în obștea Poduri-Colacu, au drept cei care locuiesc în afara Vrancei, în orice județ, dar totuși cei care pleacă din localitate își pierd dreptul. Prin urmare, pot exista cumpărători care să fie membri în obște fără să locuiască în sat, dar nativii plecați nu mai pot fi membri. Prima prevedere semnalează o deschidere a obștii, cea de-a doua o închidere. Fiecare obște a deliberat și a hotărât anumite modificări în funcție de situațiile locale și de raționamentele celor implicați. Lipsa aceasta de coerență, chiar în interiorul aceleiași obști, sugerează că membrii comunităților nu erau pregătiți suficient pentru a traduce ei înșiși o concepție cutumiară asupra proprietății în termeni juridici. Faptul că statul a lăsat totală autonomie nu a fost unul oportun. În spatele acestei măști, frumos colorate a descentralizării, s-a ascuns incompetența de a trata serios și responsabil chestiunea statulelor și a legiferării obștilor vrâncene.

Devălmășia și alienabilitatea în prezent

Actualmente, în loc să se țină seama de chestiunile discutate de Stahl și să se adapteze statutele astfel încât să se repare greșelile trecutului, se preiau pur și simplu statutele vechi într-un limbaj juridic actualizat. Iată ce prevede legea 1/2000 :

Exploatarea terenurilor forestiere prevăzute la art. 26 [formele asociative de proprietate asupra terenurilor cu vegetație forestieră] din prezenta lege se face în conformitate cu statutele formelor asociative admise de legislația statului român în perioada anilor 1921-1940. (Art. 27)

În fiecare interviu cu oficialii obștilor am auzit opinia conform căreia s-a luat drept model „statutul” vechi.

„V-am spus, noi funcționăm cu vechiul statut cu 100%, cum a funcționat și vechiul statut, chiar începând cu activitățile derulate de obști, cu absolut....deci e vechiul statut.” (F. L., 40 ani, președinte obștea Spinești)

Nu se știe că aceste statute au fost, într-un final, diferite de la sat la sat, nu se cunosc toate problemele care au existat la timpul respectiv. Totuși, ca și atunci, există posibilitatea legală de modificare a statulelor. Până acum, puține obști au adus modificări substanțiale statulelor, și chiar dacă au adus, acestea funcționează pe bază de hotărâri, în marea majoritate a cazurilor schimbările nu au fost ratificate la judecătorie. Unul dintre statutele care au fost modificate față de model încă de la înființarea obștii este statutul obștii Păulești.

În prezentul statut-model, adoptat de majoritatea obștilor, îl găsim în exprimările diferitelor articole cu aceleași rămășițe ale sistemului câmpulungean ce prevede alienabilitatea drepturilor. Spre exemplu :

1. Dreptul în obște încetează odată cu decesul membrului sau dacă *a fost înstrăinat*. (art. 5, alin. 1)

2. [Membrii obștii au dreptul] să beneficieze de dreptul de preemțiune la cumpărarea produselor și *drepturilor înstrăinate de obște sau membrii* acesteia ; nimeni nu poate dobândi mai mult de 10% din totalul drepturilor obștii. (art. 9, alin. C)

În statutul obștii Păulești exemplul 2 a fost modificat, în sensul că s-a scos partea de după „produselor”. Totuși, se pare că cei care au dat actualul statut-model au dorit ca dreptul la obște al vrânceanului să fie inalienabil. Un membru al obștii Tulnici ne povestește un episod căruia înclin să-i dau crezare :

Statutul [pentru obștea Tulnici] eu l-am adus de la prefectura județului Vrancea, de la d-nul inginer ..., era de la PNL. A fost statutul vechi din 1920, l-au avut la ei acolo și după el l-au copiat, și mă întreabă, că m-a pus de l-am semnat că l-am primit, mă întreabă :

„Domle'..., *dumneatale vrei să te las să vinzi dreptul de proprietate ?* ”, zic „*NU!* ”, zice „*Brava, aici te-am vrut!* ”. Dreptul de proprietate nu se vinde niciodată, rămâne !

Și așa a rămas, așa scrie acolo.” (V.T., Tulnici)

Așadar, cei care au întocmit statutele la vremea respectivă au intenționat să nu dea dreptul de alienare, și au verificat aceasta și pe vrânceni. Lucrul acesta nu s-a făcut însă temeinic, după cum am arătat, statutul include multe exprimări derivate dintr-o concepție de tip drept alienabil.

Totuși, există în statut un element care ar putea anula posibilitatea de înstrăinare a dreptului de proprietate. Acest artificiu este definirea dreptului în obște ca fiind doar un drept de uzufruct pe perioada unui an :

Dreptul în obște reprezintă cantitatea măsurabilă de produse sau înlesniri stabilite de Adunarea generală pentru anul următor, precum și dividendele obținute din activitatea obștii [...] (Art. 9, alin. F)

Astfel, orice vânzare de drept ar exclude vânzarea dreptului de vot (dreptul fiind definit doar ca acela de uzufruct) și de asemenea, ar presupune că este vândută „cantitatea... pentru anul următor”. Cred totuși că într-un document de asemenea importanță, chestiunile trebuie explicitate, fără a fi nevoie să se recurgă la tot felul de subterfugii.

Principiul fundamental al devălmășiei, acela de inexistență a *posesiei* exercitate de fiecare membru în parte, din care decurge și inalienabilitatea, se păstrează încă foarte puternic în comunitățile vrâncene, indiferent că este vorba despre persoane obișnuite, sau persoane cu funcții oficiale care au avut contact cu statutele „pervertite”. Iată cum descrie un fost președinte al obștii Tulnici sistemul obștilor :

[...] asta nu este asociație de foști proprietari, ei sunt proprietari colectivi în devălmășie în indiviziune, deci asta niciodată nu poate fi... din ea nu poate fi ciuntită cu nici

un fel, după statutul ei, vândută, schimbată, locuită, gajată sau alte asemenea chestii. (C. M., 70 ani, fost președinte obștea Tulnici)

Există persoane care nu alocă termenul de proprietate acestui sistem, spunând că devălmășia este altceva :

Dvs. vă considerați proprietar al pădurii, în Obște ?

Nu, sunt obștean, nu sunt proprietar. *Adică ?*

E o diferență. Una este să o am în proprietate și una să fiu în devălmășie. Eu sunt obștean, am niște drepturi. Care sunt drepturile? Care le-am spus : primesc lemn de foc, primesc lemn de lucru [...].

A fi obștean nu înseamnă a fi proprietar ? Nu. Și proprietar ce ar însemna ? Proprietar înseamnă dacă am eu, am eu moștenire sau am cumpărat de la cineva o suprafață de teren [...] (I.O., 60 ani, director școala Tulnici)

Majoritatea populației susține puternic acest principiu al inalienabilității drepturilor, atât în interiorul obștii, cât și în exterior. Astfel, la întrebările din chestionar⁹ o proporție covârșitoare optează împotriva alienabilității, indiferent de originea cumpărătorului, după cum se observă în tabelul nr. 3

Disfuncționalități ale statutelor

Statutul actual este făcut în așa fel încât lasă loc la multe interpretări, iar prevederile sunt adesea disfuncționale. Vom rezuma câteva dintre disfuncții în tabelul nr. 4.

O altă disfuncționalitate, pe care o vom discuta pe larg, și care reprezintă mărul discordiei în multe dintre obști, este modalitatea de definire a membrilor. În statut sunt definite patru categorii de membri : membrii

Tabel 3. Distribuirea opiniilor cu privire la alienabilitate

Obștenii ar trebui să poată vinde partea lor de pădure din obște...			
Unor persoane străine de sat		Unor persoane din sat	
Da	Nu	Da	Nu
12,5%	87,5%	23,2%	76,8%

Tabel 4. *Disfuncționalități ale statutelor actuale*

Disfuncții în statut	Exemple din comunități
1) Constituirea legală a adunărilor generale , precum și validarea alegerilor cu 50% + 1 la prima convocare, iar la a doua cu 40% participanți dintre membrii obștii este în unele cazuri imposibilă (art. 15, alin. 1 și 2)	La Negrilești nu se poate întruni acest procent, deoarece 40% dintre membri sunt plecați la muncă în străinătate.
2) Răspunderea solidară a consiliului pentru gestiune și bilanț (art.22)	La Păulești, s-au plătit amenzi din fondurile obștii pentru greșelile de contabilitate, ce revin în exclusivitate contabilului.
3) În cazul în care președintele ales este incompetent, revocarea acestuia conform statutului este inexistentă. 4) Se specifică doar sancțiuni pentru membrii consiliului de administrație, în cazul în care nu-și realizează sarcinile, nu primesc integral indemnizația (art.20, alin.14).	Există câteva cazuri de incompetență a președintelui, recunoscută de către comunitate.

fondatori, membri, membri cu drepturi în obște și membri asociați. Iată cum este definită fiecare categorie în statute :

Membri fondatori sunt toate persoanele ce vor fi înscrise în anexa titlului de proprietate ce va fi eliberat acestei obști [...] (Art. 3, alin. 2)

Membri sunt acele persoane, care ulterior recunoașterii personalității juridice, vor dobândi această calitate conform prezentului statut.

Membri cu drepturi în obște sunt acei membri fondatori și membri care își au domiciliul în localitatea unde obștea își are sediul [...], acei membri care deși nu au domiciliul în această localitate, au proprietăți agricole sau desfășoară activități de această natură, atestate de autoritatea locală, pe raza acestei localități, precum și acei membri [...] ce au domiciliul în localități limitrofe sau apropiate de localitatea ..., stabilite expres de adunarea generală.

Devin membri asociați cu drept în obște toți tinerii și tinerele cu domiciliul în satul..., ai căror părinți au această calitate, la împlinirea vârstei de 18 ani [...], devin membri asociați cu drept în obște toate persoanele

care își stabilesc domiciliul în satul ..., au gospodărie proprietate personală, gospodăresc în sat și au împlinit vârsta de 18 ani, după plata unei taxe de înscriere. (art. 4)

Conform cutumei vrâncene acești „**membri fondatori**” nu își au rostul, *ei sunt doar creația unei necesități juridice, a unei „forme”*. Ei sunt în mare măsură sinonimi cu acei membri înscriși la 1920 în tabela de membri. Pentru a se anihila însă efectul nociv pe care această regulă îl poate avea, se introduce statusul de simplu „membru”, ce dobândește calitatea ulterior. Să ne oprim totuși puțin asupra acestei diferențieri și să vedem ce efecte și interpretări a primit ea în obștile vrâncene.

Studiu de caz. Interpretări ale statutelor ca mijloc de manipulare la Nereju

În perioada de început a unora dintre obști (Vrâncioaia, Nereju) s-a făcut diferențiere între membri fondatori și membri simpli în privința dreptului de vot. Dreptul de vot au avut doar cei care erau fondatori, deci figurau pe lista respectivă, sau urmașii celor decedați

care figurau pe listă. Dacă unul dintre părinți trăia, copilul, chiar dacă se afla la vârsta de 50 de ani, nu avea drept de vot. La Vrânicioaia, această situație s-a schimbat după primul an de funcționare a obștii și toți membrii au primit drepturi egale, atât de acces, cât și de vot. La Nereju însă era confuzie și în 2005. Membrii comunității nu știu exact care le sunt drepturile, am aflat multe opinii contradictorii, o parte afirmă că oricine are drept de vot, pe când cealaltă parte afirmă că „atât timp cât părinții trăiesc, fiul/fiica nu au drept de vot, doar cotă de lemn”.

Membrii fondatori, împreună cu cei care au moștenit fondatorii decedați sunt numiți „membri cu drepturi depline” sau „membri proprietari”. Conducerea obștii confirmă această distincție :

Sunt 3000 obșteni ? Sunt 1200 de obșteni. Avem 2 anexe : unii cu drept de vot, obșteni de la legea 54 care sunt moștenitorii celor care au înființat obștea și copiii lor, care au drepturi, dar nu votează, nu hotărăsc și nu au dreptul să fie aleși. *Deci numai aceștia au drept de vot ?* Da, din 3000 numai 1200 au drept ! (P.F., președinte obște, 2005)

Recunoașterea acestei distincții se face explicit prin inventarea unor carnete de obștean, de diferite culori, în funcție de drepturile alocate. Astfel avem carnete galbene, albastre și roz pentru prima categorie de membri cu drepturi depline (1330 membri în 2005)¹⁰, a doua categorie – membri cu drept la cota de lemn, dar fără drept de vot, decizie și drept de a fi ales (1670 în 2005), și a treia categorie, pentru membri cu drept la cotă, dar temporar, atât timp cât desfășoară activități în comună, aici intrând profesori, medic, preot – care nu sunt din localitate.

Deși crearea carnetelor pornește de la recunoașterea și legitimarea diferitelor calități de membru obștean, ele au și o funcție practică, aceea de a ține o evidență a ridicării cotei anuale de lemn sau a echivalentului în bani.

Carnetul de membru este o inițiativă proprie a obștii. Nu are nici o valoare. E ca o legitimație. Acolo se face mențiunea dacă obșteanul respectiv și-a luat echivalentul dreptului în lemn, sau echivalentul în bani

[...] Și atunci când vine cu carnetul respectiv se face mențiunea : „A luat 2m³, care reprezintă dreptul în obște.” Și se ține o evidență. (B., 53 ani, Nereju, angajat ocol silvic)

Membrii opoziției de la Nereju¹¹ consideră că aceste carnete au fost făcute cu scopul de a facilita abuzurile conducerii obștii. Mecanismele de abuz ne sunt descrise în felul următor : în primul rând, conducerea obștii intermediază cu ajutorul carnetelor vânzarea de masă lemnoasă. Cumpără dreptul pe un an al celor care nu se duc la pădure să își ridice singuri lemnul, plătesc acestora 30 RON pe m³. Adună câteva sute de carnete și în baza acestora ei vând o parcelă unei firme de exploatare la un preț de 70 RON pe m³, așadar câștigă mai mult decât dublu¹². Caracterizările acestui sistem de carnete din partea membrilor comunității sunt dure :

De multe ori legitimațiile nu au nici număr de înregistrare. *Poze au ?* Nu au nici o poză, n-au nimic. Asta este o hoție [...] este bișniță, un lucru foarte grav. (V.C., 40 ani)

Carnetele sunt văzute ca mijloace de fraudă și prin faptul că astfel pot fi copiate semnăturile și se poate avea o evidență a numerelor de buletin. Oamenii se gândesc că în felul acesta se pot legitima false hotărâri ale adunării generale, hotărâri care convin membrilor conducerii¹³.

Ideea aceasta de diferențiere între tipuri de membri ai obștii, respectiv de negare a dreptului de vot, decizie și candidatură la funcții oficiale în cadrul obștii a unei părți foarte mari din populația de peste 18 ani a Nerejului este, de asemenea, considerată ca fiind o manevră prin care conducerea dorește să controleze deciziile, înlăturându-i astfel pe mulți dintre cei foarte capabili să exprime opinii. Regula aceasta are și ea slăbiciunea ei și se găsește o cale pentru a fi ocolită, atunci când în cauză sunt persoane „importante”.

Atunci când unii dintre membrii consiliului au fost în situația de a nu putea fi aleși, părinții au dat „negație”, pentru ca fiul să poată fi ales. Aceste acțiuni au și implicații mai „grave”, *de schimbare a naturii proprietății obștești*. Prin aceste interpretări ale statutului se reinventează parțial¹⁴ *problema*

majorilor de dinainte de anul 1930. Se accentuează ideea transmisibilității dreptului deplin de obștean.

Chiar în felul de exprimare a oamenilor se observă orientarea spre termeni ca moștenire, descendență. Adeseori se observă o confuzie a conținutului, oamenii nu înțeleg exact de ce copiii lor sunt „mai puțin moștenitori decât ei”, nici nu au reprezentarea clară a drepturilor fiecăruia :

De exemplu, eu și soția mea suntem moștenitorii de drept ai oamenilor care aveau drept atunci înainte de naționalizare și ne-au dat cartele de astea. Au dat altele băieților noștri, chiar dacă au aproape 40 de ani. *De ce s-au făcut diferite ?* Asta nu știu. *Există vreo diferență evidentă ? La drepturi ?* Nu. Toți au aceleași drepturi. (A.C., 72 ani)

Dar încep să își facă loc și clare concepții de tip genealogic, în care întâlnim ca legitimă ideea de moștenire, de proprietate în obște ca fiind diferită de dreptul de folosință :

...proprietatea în obște se moștenește. Practic nu toți membrii obștii sunt proprietari. Trebuie să facem diferența între membrii proprietari și membrii cu drepturi în obște. Proprietatea se moștenește. Dacă tatăl trăiește, el este proprietar, nu feciorul [...] băieți și fete, cărora le trăiesc părinții și au peste 18 ani, devin proprietari în momentul în care părinții încetează din viață. (B., 53 ani, angajat ocol silvic)

Legate de această concepție de tip genealogic, am întâlnit la Nereju și alte două manifestări ale acesteia. Prima este dorința de ieșire din indiviziune a unui obștean care a luat deja legătura cu un avocat pentru a vedea dacă acest lucru este posibil, a calculat cât îi revine din obște împreună cu soția. A doua este inventarea unei povești explicative pentru originea proprietății obștești cu pur caracter de „umblare pe bătrâni”, obștea ca o uniune de proprietari, o explicație tipică pentru obștile genealogice.

Mai mulți cetățeni, din mai multe localități, au avut anumiți munți în zonă [...] deci fiecare avea proprietăți și probabil s-au constituit într-o obște : mai mulți cetățeni au avut un munte. (I.P., 38 ani, primar)

Această poveste este absolut inedită pentru Vrancea, deoarece aici circulă legenda prin care proprietatea decurge de la Ștefan cel Mare și fii Vrâncioaiei, și ea reprezintă o sursă pentru identitatea locală și legitimitatea tipului de proprietate.¹⁵

Totuși, Nereju este un caz izolat în peisajul obștilor vrâncene prin acest accent pus pe moștenire, prin ideea carnetelor și prin diferențierea semnificativă între membrii obștii. De asemenea, Nereju este considerat ca fiind „vârful mafiei lemnului” din Vrancea. Poate că aceste două fenomene, acela de redefinire a tipului de proprietate și implicit a calității de membru, și acela de corupție nu sunt întâmplător alăturate în cazul Nerejului.

Concluzii

Cazul Nerejului ilustrează cum pot fi manipulate prevederile statutului de către cei interesați pentru acte abuzive, pentru a controla mai ușor o majoritate de votanți. Observăm cum susținerea unor interese particulare și de moment poate influența modificarea sistemului de alocare a drepturilor, mutând accentul acestui tip de proprietate pe ideea de moștenire și succesiune.

Tendențele de modificare a sistemului de proprietate pornesc de la nivelul local, mai precis de la nivelul actorilor sociali care au puterea de a redefini anumite reguli. Comunitatea, în cazul Nerejului, nu este una pasivă, există mulți și puternici contestatari, însă situația pare să nu depindă de această rezistență comunitară.

După 50 de ani în care obștile nu au existat, încă mai putem vorbi despre cutume privind proprietatea devălmașă în Vrancea. Pe parcursul articolului am încercat să arăt cum înțeleg oamenii devălmașia și cum aderă la majoritatea principiilor fundamentale ale acestei forme de organizare. Dar, în cazul Nerejului, când există ceva care să zguduie aceste credințe, observăm că oamenii se atașează și de idei mai noi (pentru respectivul sistem), găsind legitimitate și charismă în ideile de „moștenire”, „strămoși”, „urmași”,

improprii devălmășiei vrâncene. Se observă clar cum se combina principiul rezidenței cu principiul sângelui și cum drepturile din „mă-nunchi” sunt distribuite diferit în funcție de comunitate, ba chiar în funcție de interesul de moment.

Putem astfel concluziona că deocamdată proprietatea de tip vrâncean este într-un proces de coagulare, sau *recoagulare*. În prezent nu putem vorbi de un „sistem vrâncean” unitar și complet negenealogic, după cum am observat și în cazul satului Ploștina, care fiind format prin roire își revendica drepturile în virtutea descendenței. Singurele elemente care definesc sistemul vrâncean sunt egalitatea deplină în drepturi și lipsa posibilității de a transmite dreptul urmașilor.

În cazul Nereju, recursul la ideea de moștenire exclude pe unii rezidenți de la drepturi (cei ai căror părinți cu drepturi încă trăiesc), deci principiul descendenței restrânge grupul de obșteni cu drepturi la o unitate mai mică decât întregul sat. În cazul Ploștina recursul la principiul sângelui extinde grupul de obșteni la persoane non-rezidente. Principiile acestea, departe de a fi ordonatoare, sunt utilizate pentru a servi diferitelor revendicări și manipulări. Acest lucru se întâmplă datorită incongruențelor la nivel legal-statutar, datorită instabilității cutumelor, și, în al treilea rând, incongruențelor între cele două niveluri.

Cu toate acestea, doar din aceste două cazuri nu putem spune că există o tendință generală spre o disoluție a obștilor, ori spre o schimbare a sistemului de proprietate într-unul genealogic, de tip „câmpulungean” – evoluat. Putem afirma doar, că la ora actuală obștea vrânceană este o formă de proprietate

ale cărei elemente definitorii sunt în curs de „negociere” între grupuri distincte de actori locali.

Vedem așadar că într-adevăr lipsa definirii clare a membrilor împiedică o bună funcționare a obștii, așa cum argumentează Elinor Ostrom, dar numai corelată cu factori ce țin de situația locală. Totuși, ideea unei definiții clare în condițiile actuale nu ar fi o soluție decât în cazul în care aceasta definiție ar fi făcută cu maximă atenție, deoarece am observat că atunci când se încearcă punerea pe hârtie, limbajul juridic existent merge în direcția unui sistem diferit de cel devălmăș vrâncean.

În această situație, statul și legea nu ordonează realitățile așa cum se presupune că ar trebui să facă. Prevederile statutare, implicit autoritățile statului care le-au „fabricat”, dau doar un cadru ambiguu, propice interpretărilor multiple. Greșeala statutelor se repetă după 80 de ani, deoarece legea menționează explicit că modelul pentru statutele actuale să fie cel vechi. Problemele pe care Stahl le-a discutat au rămas închise în paginile cărților, legislatorii nu au luat cunoștință de ele.

Am numit sistemul devălmăș actual un *fond fără formă*, parafrazând celebra sintagmă a lui Titu Maiorescu, *formă fără fond*, deoarece el reprezintă o realitate locală normativ-instituțională (un fond) prezentă ca un corpus de cutume în foarte multe dintre satele României, dar absentă din cadrele legislative oficiale (formă). La fel ca și în cazul împrumuturilor instituționale analizate de T. Maiorescu, aceasta are consecințe negative asupra stării de fapt, așa cum reiese din articolul de față.

Note :

1. A fost avocat și deputat în Parlamentul României în perioada 1911-1916 din partea Partidului Liberal ; a fost fondatorul Băncii populare Gilortul, una dintre puținele bănci populare de credit care au sprijinit populația rurală ; activitatea sa a fost una de succes și localitatea Novaci s-a dezvoltat semnificativ datorită lui.
2. Cercetarea s-a desfășurat în perioada 2004-2006, cu sprijinul financiar și logistic al Universității din București și al Facultății de Sociologie și Asistență Socială. Împreună cu echipe de studenți, am cercetat 10 comunități din Țara Vrancei, fosta plasă Putna, aplicând metoda

monografiei centrate pe problemă și a satului-pilot folosită de A. Golopenția (satul nostru pilot fiind Păulești și, am putea spune satul vecin foarte apropiat, Hăulișca). De asemenea, am cules date în localitatea Tulnici (2007) în colaborare cu Horia Terpe și fundația C.A.D.I. – Eleuhteria. Ideile din articolul de față au fost inspirate de discuții avute cu colegi în cadrul unei vizite de 3 luni la Institutul Max Planck de Antropologie Socială, Halle, finanțată de programul SocAnth Marie Curie. Mulțumesc lui Liviu Măntescu și lui Eugen Glăvan pentru comentariile aduse unei variante timpurii a acestui text.

3. Această subdisciplină are ca obiectiv studiul „ordinii” în societate, ordine care se manifestă prin reguli, norme, cutume, legi. Părintele fondator este considerat a fi Sir Henry Maine cu lucrarea *Ancient Law* (1861), iar fondatorul modern este Bronislaw Malinowski (*Crime and the Savage Society*, 1926).
- 4 Aceste elemente vor fi detaliate, în continuare, modalitatea de acordare a drepturilor fiind unul dintre subiectele centrale ale întregului articol
5. 226 locuitori, aproximativ 80 de gospodării.
6. Satul Ploștina este anexat comunei Vrâncioaia, iar Hăulișca era în 2000 la comuna Tulnici, actualmente la Păulești.
7. Cronologic, a treia perioadă pe care trebuie să o avem în vedere când vorbim despre obști este perioada comunistă, însă pentru acest studiu perioada nu are relevanță, deoarece obștea ca formă legală nu exista, iar legătura cutumiară dintre comunități și proprietățile obștești era slabă.
8. El publică opinia sa într-o broșură din anii 30 : Preot N. Ionașcu, *Un caz de moralitate politică*, Focșani : Librăria și tipografia Gh. D. Mircea, 4 august 1930 – această broșură mi-a fost pusă la dispoziție de d-nul profesor Vasile Bulimej din Tulnici.
9. Baza de date cantitative cuprinde 304 chestionare, aplicate după metoda eșantionării aleatorii pe listele electorale (eșantion reprezentativ pe criteriile vârstă și sex) în 4 localități, Nereju, Năruja, Vrâncioaia și Negriștea.
10. La alegerile din 2005 au fost pe listele de votare 1330 de obșteni (cf. Ziarul de Vrancea, 28.03.2005).
11. Situația obștii de la Nereju ne apare ca fiind cea mai tensionată din Vrancea. Există conflicte dure între oficialii obștii și ocol silvic pe de o parte, și cei care formează opoziția din rândul membrilor comunității pe de altă parte. Realizările obștii se află la un nivel scăzut, iar populația din Vrancea vorbește despre obștea Nereju în termeni de „corupție”, „mafie”, „afaceri”.
12. Dacă ne bazăm pe afirmația președintelui că 2/3 dintre membri preferă să ridice bani în loc de lemn, deci 2000 membri, ajungem la un profit de aprox. 45.000 euro/an din această presupusă activitate de intermediere.
13. Subliniez că acestea sunt acuzații pe care membrii comunității le aduc conducerii obștii și nu este rolul cercetătorului de a face anchetă și de a afla adevărul ; însă anumite declarații ale însuși președintelui obștii ne-au pus pe gânduri. El spune că nu se întrunește cvorumul necesar în adunări și se recurge la semnături „prin sat”, chestiune pe care nu am mai întâlnit-o la alte obști : „Mai mult de 60% nu a fost niciodată șla adunări. Când nu se îndeplinesc condițiile, se repetă. Aproape în fiecare an se recurge la semnături prin sat ca să întărească hotărârile.”
14. Parțial, deoarece este vorba doar despre dreptul de decizie și cel de a fi ales, dreptul la cota de lemne este valabil pentru toate categoriile.
15. Această legendă este cunoscută și crezută de toată lumea în satele pe care le-am studiat.

Bibliografie

- Abraham, Dorel, Chelcea, Septimiu. (2006). Contribuția științifică a profesorului Henri H. Stahl la cunoașterea comunităților rurale românești. *Sociologie Românească*, vol 4, 3, 111-130.
- Benda-Beckmann, Franz and Keebeth, von. (2004). *Struggles over communal property. Rights and law in Minangkabau, West Sumatra*. Max Planck Institute for Social Anthropology Working Papers, 64.

- Benda-Beckmann, F. and K. Von, Wiber M. (eds.). (2006). *Changing Properties of Property*, Berghahn Books.
- Benda-Beckmann, Franz. (1989). Scape-goat and magic charm. Law in development theory and practice. *Journal of Legal Pluralism*, 28, 129-147.
- Caramelea, Vasile. (1944). *Composesoratele de foști iobagi din țara Oltului. Sistemul juridic consuetudinar negenealogic*. Craiova : Editura Ramuri.
- Caramelea, Vasile. (2006). *Satul Berivoiești, Muscel. Obștea Moșnenilor*. Pitești : Editura Universității.
- Focșeneanu, Eleodor. (1998). *Dumitru Brezulescu : O viață închinată țărânimii*. București : Editura Vreamea.
- Geană, Gheorghică. (1970). Mediul social și cultural în satul Șirnea (Bran). În *Studii și cercetări de antropologie*, tom 7, 1, 137-145.
- Geană, Gheorghică. (1998). Obște. În Zamfir, C., Vlăsceanu, L. (eds.) *Dicționar de Sociologie*. București : Editura Babel.
- Măntescu, Liviu. (2006). Obștea vrânceană actuală. Definiția unei structuri. *Sociologie Românească*, vol 4, 3, 130-144.
- Măntescu, Liviu. (2007). Negotiating access to natural resources, building an institution within villages. În Nagel, J.U. (eds.) *Managing Economic, Social and Biological Transformations*. Proceedings. Margraf Publishers. Weikershaim.
- Ostrom, Elinor. (1999). *Self-Governance and Forest Resources*. CIFOR, occasional paper no. 20. www.cifor.cgiar.org/publications/pdf_files/occpapers/OP-20.pdf
- Șișeștean, Gheorghică. (2005). Devălmășie – Sat devălmaș. În Ilie Bădescu și Ozana Cucu Oancea (eds.) *Dicționar de Sociologie Rurală*. București : Editura Mica Valahie.
- Stahl, H., Henri. (1939). *Nerej – une region d'un evillage archaïque : monographie sociologique*. Bucarest : Institut de Sciences Sociales de Roumanie.
- Stahl, H., Henri. (1958).[1998] *Contributii la studiul satelor devalmase romanesti (Contributions in studying Romanian joint property villages)*. Bucuresti : Editura Academiei.
- Stahl, H., Henri. (1969). *Les anciennes communautes roumaines – asservissement et pénétration capitaliste*. Bucarest/ Paris : Ed. De l'Académie de la Roumanie, Editions du Centre National de la Recherche Scientifique.
- Stahl, H. Henri. (1980). *Traditional Romanian Village Communities*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Vasile, Monica. (2006). Obștea today in the Vrancea Mountains, Romania. Self-governing institutions of Forest Commons. *Sociologie Românească*, vol 4, 3, 111-130.
- Vasile, Monica. (2006). Property relations and socially embedded institutions. Reopening the study of obstea in Vrancea. *The Romanian Journal of Sociology*, Vol. 17, 1-2, 98-122.
- Vasile, Monica. (2007). The sense of property, deprivation and memory in the case of Obștea Vrânceană. *Sociologie Românească*, vol 5, 2, 114-129.